I. KISIM - PART I

**BİR COĞRAFYA VE HABİTAT ALANI
OLARAK EGE VE DOĞU AKDENİZ**

**THE AEGEAN SEA AND THE EASTERN
MEDITERRANEAN AS AN AREA OF
GEOGRAPHY AND HABITAT**

GİRİŞ / INTRODUCTION

HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLER EKSENİNDE EGE (ADALAR) DENİZİ VE DOĞU AKDENİZ

AEGEAN (ISLANDS) SEA AND EASTERN MEDITERRANEAN ON THE AXIS OF RIGHTS AND OBLIGATIONS

Barbaros GÖNENÇGİL*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: barbaros@istanbul.edu.tr

DOI: 10.26650/B/SS46.2021.008.01

ÖZ

Uluslararası ikili ve çoklu ilişkilerin temelinde yatan en önemli denge unsurlarından biri hak ve yükümlülüklerdir. Taraflar anlaşmazlık konularında hak ve yükümlülükleri çerçevesinde konuya yaklaştıkları takdirde, çözüme daha yakın olacakları muhakkaktır. Ancak uzun yıllardan beri önce Ege Denizinde, şimdilerde ise Doğu Akdeniz’de süre gelen anlaşmazlıklar, belli bir ülkenin ve çıkar grubunun bu temel kavramdan, yani karşılıklı hak ve yükümlülüklere dayalı adil paylaşım yaklaşımından uzak, tek taraflı çıkarlar temelinde hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan Türkiye’nin özellikle Doğu Akdeniz’de çıkarları doğrultusunda diğer kıyıdaş ülkelerle gerekli ilişkileri güçlendirip, karşılıklı deniz yetki alanları anlaşmaları oluşturmaya, konumunu güçlendirmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hak ve Yükümlülük, Doğu Akdeniz, Ege Denizi, Türk Boğazlar Sistemi

ABSTRACT

One of the most important mutual balancing factors of bilateral and multiple relations is rights and liabilities in international relations. It is certain that if the parties approach the issue within the framework of their rights and liabilities in dispute matters, they will be closer to a solution. However, the ongoing disagreements that have lasted for many years, firstly about the Aegean Sea and now the Eastern Mediterranean, are due to the fact that a certain country and interest group do not accept this basic concept. In other words, problem is due to the fact that acts on the basis of unilateral interests, which is far from a fair sharing approach based on mutual rights and liabilities. In this regard, particularly in the Eastern Mediterranean, Turkey’s interest and strength of relationship with other riparian countries, in accordance with the necessary mutual maritime jurisdiction areas, is crucial to strengthen its position on the deal.

Keywords: Right and Liability, Eastern Mediterranean, Aegean Sea, Turkish Straits System

Extended Abstract

On one hand, the concept of rights and liabilities not only determines the ownership and rules to be followed for the party, but also determines the interests/gains and responsibilities for the fair resolution of the problems between the parties in disputed matters.

In fact, the concepts of rights and liabilities are elements that can be easily established in scientific platforms for the Aegean Sea and the Mediterranean, and it should not be forgotten that the main concern here is intention. In this regard, leaving political arguments aside and determining the rights and liabilities of the parties in the Aegean Sea and the Eastern Mediterranean on the axis of historical facts, unchangeable rules of geography, and environmental factors are the elements that can be provided by these scientific platforms. Resolving existing problems through this approach can be the first step toward a fair solution.

At this point, it should be noted that the principle of the superiority of geography plays an important role in the settlement of such disputes due to its naturally determined and unchangeable geographical features. In many international lawsuits, it was emphasized that geography is the basic concept in terms of delimitation and that land dominates the sea and geography cannot be reshaped, and these issues have been counted among the principles in limiting maritime jurisdiction areas.

On the other hand, the international tension that resurfaced recently in the Aegean Sea, especially in the Eastern Mediterranean, is not limited to the riparian countries; however, the attitudes of EU, Russia, and USA regarding the balance of power and economic interests in the region must be developed in our favour.

First, Turkey is the Eastern Mediterranean's longest coastline and the country with the largest population. A similar situation in terms of population is also valid for the Aegean Sea. As a coastal population in the Aegean Sea, it has more population than the other riparian country, Greece. In terms of coastal lengths and settlements, a solution without Turkey on the table will not be applicable in solving problems related to the Aegean Sea and the Eastern Mediterranean.

As a large peninsula almost surrounded by the sea on three sides, Turkey's rights and liabilities in the protection of the sea and performance of combat is not anything other than the ordinary course of life. At this point, the concept of "Mavi Vatan," which has been recently introduced and described as a supra-political concept, holds the principle of protecting the borders of the country from the sea areas.

In addition, acting in the consciousness of the rights and liabilities of the parties in the fields of fisheries, tourism, transportation, and hydrocarbons, rather than self-seeking political conflicts in both maritime areas (Aegean Sea and Eastern Mediterranean), will constitute the cornerstone of development and a sustainable environment.

Turkey's approach toward this point and scientific platform, as well as the increase of the capacity of scientific studies in this field, will be an important step. The Eastern Mediterranean cannot be considered as a sea basin that only forms the Eastern end of the Mediterranean. The Aegean Sea and undoubtedly the Turkish Straits and the Black Sea, which should be defined as its integral parts, are not only an oceanographic part, but also a biologically and ecologically integral part of the Eastern Mediterranean and an integral part of geopolitics.

1. Giriş

Hak ve yükümlülük kavramı, bir yandan sadece sahip olma ve uyulması gereken kuralları belirlediği gibi, diğer yandan tartışmalı konularda taraflar arasındaki sorunların adil bir şekilde sonuçlanması için de çıkar/kazanç ve sorumlulukları belirlemektedir. Özellikle ikili ve/veya çoklu uluslararası sorunlarda hak ve yükümlülük kavramlarından uzaklaşıldıkça sorunun adil çözümünden de uzaklaşılmaktadır.

Bu çerçevede üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'nin iki ayrı denizde (Ege Denizi ve Akdeniz) devam eden çıkar tartışmaları bir tarafın ki bu taraf Türkiye değildir, bu denizlerde hak ve yükümlülüklere dayalı adil paylaşımı red etmesi ile ilgilidir. Bunun yanında Karadeniz'de önemli ölçüde sağlanan adil paylaşım düzeni (tamamen olmasa da), bu denizin çok daha sorunsuz bir denizalanı olmasını da sağlamıştır.

2. Hak ve Yükümlülükler Çerçevesinde Deniz Yetki Alanları

Hak ve yükümlülük kavramları Ege Denizi ve Akdeniz için bilimsel platformlarda kolayca tesis edilebilecek birer unsur olup, burada asıl önemli olanın niyet olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan sorunların çözümü siyasi argümanların bir tarafa bırakılıp tarihi gerçekleri dikkate alıp, coğrafyanın değişmez kuralları ve çevresel unsurların ekseninde, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de tarafların hak ve yükümlülüklerinin tespit edilmesi bilimsel platformlarda sağlanabilecek unsurlardır. Mevcut sorunlara bu şekilde yaklaşılması durumunda adil bir çözüm için ilk adımı oluşturabilecektir. Bu noktada öncelikle coğrafyanın üstünlüğü ilkesinin değişmez ve değiştirilemez coğrafi özellik nedeniyle bu tarz anlaşmazlıkların çözümünde önemli rol oynadığının altını çizmek gerekir. Birçok uluslararası davada coğrafyanın sınırlandırılması konusunun temel kavram olduğu, karanın denize hakim olduğu, coğrafyanın yeniden şekillendirilemeyeceğinin söz konusu olduğu vurgulanmış olup, bu konular deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasındaki ilkeler arasında belirtilmiştir.

Her kıyı devletinin açık denize bakan kıyıları ile Anadolu'da olduğu gibi doğal uzantılar olan ada, adacık, kayalık vb yapılar üzerinde, denizaltı topografyası veya jeomorfolojisinden de gelen coğrafi üstünlüğü bulunmaktadır. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında pek çok faktör gündemde olsa da bu faktörler içinde en ağırlıklısının coğrafi faktörler olduğu muhakkaktır. Diğer bir ifade ile yapılacak sınırlandırma o alanın coğrafi özelliklerine uygun olma-

lıdır. Bu durum coğrafyanın üstünlüğü ilkesini ortaya koymuş ve yukarıda da ifade edildiği gibi pek çok uluslararası anlaşmazlıkta çözüm için anahtar rol oynamıştır.

Maine körfezi davası kararında, “*Her durumda sınırlandırma, bölgenin coğrafi yapısı ve ilgili koşullar ışığında, hakça sonucu sağlamaya elverişli hakça kriterlerin uygulanması ve uygulanabilir yöntemlerin kullanılmasıyla yapılmalıdır*” ifadesine yer vermiştir (Açıkgönül Y.E. 2012). Benzer şekilde, Libya ile Malta arasındaki sınırlandırma davası kararında “*hakça ilkeleri yorumlarken şu husus akılda tutulmalıdır. Kıta sahanlığı kurumuyla en alakalı olan unsur coğrafyadır*” ifadesini kullanmıştır; Trinidad ile Tobago arasındaki sınırlandırma davası kararında ise mahkeme “*Esas olarak sınırlandırmada rol oynayan faktörler coğrafi unsurlardır*” ifadesini kullanarak coğrafyanın üstünlüğü ilkesine vurgu yapmıştır (Açıkgönül Y.E. 2012).

Deniz yetki alanı tartışmaları içerisinde gözden kaçan bazı hayati unsurlar da bulunmaktadır. Ege Denizi ve Akdeniz’deki zengin biyolojik yaşam ve biyoçeşitlilik bir anlamda doğal sermaye olarak da tanımlanmaktadır. Ancak bu “sermaye” bilinçsizce tüketilmek üzere değil, sürdürülebilir bir kullanımla gelecek nesillere aktarılması gereken bir “sermaye”dir. Bununla birlikte özellikle son yıllarda artan insan faaliyetleri denizlerdeki biyoçeşitlilik ve canlı kaynaklar üzerinde çok önemli bir baskı unsuru haline gelmiştir. Üretkenliğini ve biyolojik özelliklerini kaybetmiş denizlerle ilgili yetki tartışmasının bir anlamı olmayacağı da unutulmamalıdır. Diğer bir ifade ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, bu alanlardaki doğal kaynakların hakça ve adilce kullanılması ne kadar hassas bir konu ise bunların korunması ve sürdürülebilir kullanımı da o derece önemlidir ve ilgili ülkelerin temel yükümlülükleri arasındadır. Öte yandan Ege Denizi ve özellikle Doğu Akdeniz’de son dönemlerde yeniden ortaya çıkan uluslararası gerginlik politikaları sadece bu denizlere kıyıdaş ülkelerle sınırlı kalmamakta, AB, Rusya ve ABD’nin bölgedeki güç dengeleri ve ekonomik çıkarlarıyla ilgili takındıkları tutumların lehimize adil bir şekilde gelişiminin sağlanması gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Türkiye Doğu Akdeniz’in en uzun kıyı şeridinde ve nüfusuna sahip ülkesidir. Nüfus açısından benzer durum ise Ege denizi açısından da geçerlidir. Ege Denizinde kıyı nüfusu olarak diğer kıyıdaş ülke Yunanistan’dan daha fazla nüfusu barındırmaktadır. Durum bu noktada iken Türkiye’nin masada olmayacağı hiçbir karar çözümü hizmet edecek karar olmayacaktır. Örneğin, Ege Denizinde karasuların 12 mile çıkması halinde Yunanistan yaklaşık %64, Türkiye %8 deniz alanını kontrol ederken geri kalan %28’lik alan ise açık deniz olarak kalacaktır. Ancak şu

andaki mevcut 6 mil durumunda Yunanistan %41,5, Türkiye %7,5 alanda kontrol sağlarken açık deniz alanı ise %51'dir. Diğer bir ifadeyle, karasuları ile ilgili Yunan tezi devreye girerse Ege Denizi açık deniz alanında yaklaşık %54'lük bir kayıp yaşanacak, bu kaybın hemen hemen tamamı Yunanistan'ın kontrolüne girecek ve Türkiye'nin uluslararası deniz alanlarındaki hakları da daralacaktır. Yunanistan bu talep ile açık deniz alanlarını kendine bağlama peşinde olduğu açıktır. Zaman zaman gündeme gelen Seville haritasından da anlaşılabilceği üzere Yunanistan toplam kara alanında daha fazla bir deniz alanını sahiplenmek için hareket ettiği görülmekte olup, bu durum hakkaniyet ilkesine aykırı bir taleptir. Herhangi bir coğrafi temele dayanmayan 12 millik karasu tanımı, Türkiye'nin taraf olmadığı BM Deniz Hukuku Sözleşmesinde (BMDHS 1982) yer almış olmakla birlikte sadece Ege Denizi açısından değil, aynı zamanda deniz alanı farklı iki ülke tarafından paylaşılan birçok alanda anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bu sorunların çözümünde büyük ölçüde coğrafi özelliklerden faydalandığı ilgili kararlarda görülmektedir.

Türkiye'nin, etrafındaki denizlerde kıyı devleti olarak haklarını koruması ile ilgili mücadelesi hayatın olağan akışından başka bir şey değildir. Son dönemde ortaya konan ve siyaset üstü bir kavram olarak nitelendirilen "Mavi Vatan" kavramı bu çerçevede ülke sınırlarının deniz alanlarından itibaren korunması prensibini taşımaktadır. Bir doktrin olarak ele alınan bu kavram, önerenleri tarafından "Savunmacı Realizm" olarak değerlendirilmektedir. Bu ise Türkiye'nin sahip olduğu sularda savunmacı bir rolle hak ve çıkarlarını koruması gerekliliği üzerine odaklanmıştır. Özellikle Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerle ekonomik ve stratejik çıkarlarımızı gözeteciğimiz anlaşmaların yapılması ve yeni Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanları ve kıyıdaş ülkelerle bu konuda uygun politikalar geliştirilmesi, önemli bir adım olacaktır. Libya ile yapılan Türkiye-Libya Deniz Yetki Sınırı Anlaşması bu önemli adımlardan birdir. Başta Mısır olmak üzere Doğu Akdeniz'in önemli yerli aktör ülkeleri ile de benzer anlaşmaların yapılması, burada oynanmak istenen tek taraflı oyunu bozacaktır.

Bununla birlikte her iki deniz alanında da (Ege Denizi ve Doğu Akdeniz) çıkarıcı siyasi çekişmeler yerine özellikle balıkçılık, turizm, ulaşım ve hidrokarbonlar konusunda tarafların hak ve yükümlülükleri çerçevesinde işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Bu işbirliği sürecinde koruma kullanma dengesini gözeterek hareket edilmesi, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de sürdürülebilir çevre ve kalkınmanın sağlanması açısından önemi büyüktür. Türkiye'nin bu noktada konuyu bilimsel platformlara taşıması ve bu alanlarda bilimsel çalışma kapasitesini arttırması önemli bir adım olacaktır.

3. Sonuç

Doğu Akdeniz sadece Akdeniz'in doğu ucunu oluşturan bir deniz çanağı olarak değerlendirilemez. Onun mütemmim cüzü olarak tanımlanması gereken Ege Denizi ve şüphesiz Türk Boğazlar Sistemi ile Karadeniz, Doğu Akdeniz'in sadece oşinografik değil, biyolojik ve ekolojik açıdan parçası ve tamamlayıcısı, jeopolitik açıdan da ayrılmaz bir bölümdür.

Bu bütünsellik içerisinde Doğu Akdeniz'de atılacak adımlar Ege Denizi ve Türk Boğazlar Bölgesi ile Karadeniz için önemli olduğu kadar, Türk Boğazlar Bölgesini ilgilendiren adımlar da Doğu Akdeniz açısından da önem taşımaktadır.

Bu nedenle Türkiye'yi çevreleyen denizlerle ilgili hak ve yükümlülüklerin coğrafyanın üstünlüğü ilkesi çerçevesinde belirlenmesi, buna göre “Mavi Vatan” doktrini temelinde proaktif bir süreç izlenmesi, Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda atılacak önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça / References

- Açıkgönül, Y. E. (2012). *Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. (1982). BM Genel Sekreterliği. <https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararasi-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>, erişim tarihi 06.11.2020.